
Základy logopedie

(logopedie jako vědní obor)

doc. Mgr. Kateřina Vitásková, Ph.D.

Cíle

Cílem této kapitoly je prezentovat logopedii jako vědní obor, obor vysokoškolského studia a profese. Dílčími cíli je prezentovat předmět logopedie, tedy cílové skupiny, kterými se zabývá, vysvětlit základy terminologie a naznačit základní rozdíly mezi českým a zahraničním pojetím logopedie, specifikovat souvislost logopedie s jinými vědními obory a odkázat na základní legislativní předpisy, kterými se logopedická péče řídí.

Po prostudování této kapitoly byste měli být schopni:

- charakterizovat pojem logopedie a její cíle;
- popsat hlavní předmět logopedie;
- stručně definovat rozdíly v realizaci logopedické péče v resortech školství, zdravotnictví a sociálních věcí;
- orientovat se v oborech, se kterými má logopedie vztah;
- mít povědomí o hlavních předpisech, které se týkají logopedické péče.

Průvodce studiem

Logopedie je speciálněpedagogický vědní obor, který se zabývá komunikační schopností, jejím narušením a prevencí tohoto narušení (Lechta, 1990). Představuje jednu z nejspecifičtějších, a přitom nejrozsáhlejších disciplín, jelikož různé odchylky v komunikaci jsou charakteristické nejenom pro většinu forem zdravotního postižení, znevýhodnění či jiných speciálních vzdělávacích potřeb, se kterými se můžeme setkat. Ve školním prostředí sehraje komunikační schopnost stěžejní roli, jelikož spolurozhoduje mimo jiné o posouzení výkonu žáka či studenta, ovlivňuje (ať pozitivně, či negativně) procesy učení a spolupůsobí na míru či kvalitu sociálního začlenění jedince. Logopedie

Komunikační schopnost člověka je narušená tehdy, jestliže některá rovina (případně i několik rovin simultánně nebo sukcesivně) jeho jazykových projevů působí interferenčně na jeho komunikační záměr (Lechta, 1990).

Cíle logopedie bychom mohli rozdělit ze tří základních pohledů:

- *Logopedie jako vědní disciplína* – logopedie je interdisciplinárním vědním oborem, který je v České republice vázán na speciální pedagogiku. Cíle logopedie
- *Logopedie jako profese* – logopedie je samostatnou profesí, která se ale dělí dle resortního zaměření na logopedii prováděnou především v resortu školství, zdravotnictví, práce a sociálních věcí.
- *Logopedie jako studijní obor na vysokých školách* – logopedii můžeme také definovat jako studijní obor, který je v současné době v České republice studován v rámci studijních programů speciální pedagogiky na pedagogických fakultách vysokých škol.

Pro zájemce

V zahraničí se můžeme setkat s výraznější nebo výhradní vazbou logopedie na lékařské či zdravotnické obory, na obory lingvistické (především fonetiku) nebo na obory filozofické či psychologické (kde je zdůrazňován obecnější význam komunikace).

Profesní orientace logopeda je ovlivněna nejenom absolvovaným studiem, ale případně také absolvovaným specializačním či postgraduálním vzděláním, absolvovanými akreditovanými či certifikovanými kurzy a dalšími faktory.

Vývoj logopedie **Vývoj logopedie** byl z historického hlediska v České republice vázán na demografický, sociální a politický vývoj a jeho pojetí lze rozdělit především ze dvou pohledů na **dva hlavní směry**:

- medicínský – zaměřuje se na patologii, narušení, výraznější deficity a využívá náhledu na důsledky narušení komunikace jakožto na nemoc, patologii;
- globálně-holistický – zaměřuje se na celou komunikační schopnost i z pohledu fyziologického, ontogenetického.

Oblasti zájmu logopedie **Logopedie** se zabývá různými formami a složkami komunikace, především však komunikací:

- verbální (slovní) – jedná se o komunikaci prostřednictvím slov;
- neverbální (neslovní) – patří sem komunikace prostřednictvím gest, mimiky apod., která doplňuje slovní komunikaci nebo se vyskytuje samostatně;
- orální (mluvenou) – jedná se o komunikaci prostřednictvím mluvené, artikulované řeči; vyslovaná mluva je doplňována prozodickými, melodickými faktory řeči (tempo, přízvuk, modulace hlasu apod.);
- grafickou (psanou) – patří sem komunikace prostřednictvím písma;
- znakovou – tato kategorie zahrnuje komunikaci prostřednictvím kodifikovaného systému znaků (např. znakového jazyka neslyšících);
- expresivní (vyjadřování) – zahrnuje vše, co jedinec slovní či neslovní komunikací produkuje, vytváří (ať již vědomě, či podvědomě);
- receptivní (rozumění, vnímání, chápání) – jedná se o přijímání, pochopení a rozumění jiného účastníka komunikace.

V rámci jednotlivých okruhů se zájem **logopedie** soustřeďuje na (Lechta, 1990):

- terminologii,
- etiologii a patogenezi,
- symptomatologii a klasifikaci,
- prevalenci, incidenci,
- diagnostiku, diferenciální diagnostiku,
- intervenci,
- prognózu,
- prevenci.

Předmět logopedie **Předmětem logopedie** jsou jednotlivé skupiny osob, které bychom mohli rozdělit do následujících kategorií:

- **Intaktní osoby** – jedná se o skupinu osob nejenom bez diagnostikovaného zdravotního postižení, onemocnění, ale také bez diagnostikované narušené komunikační schopnosti. Ve školním prostředí se může jednat o žáky či studenty s různými specifiky a odchylkami, které vyplývají např. z problematiky bilingvismu, multilingvismu (polylingvismu), jsou ovlivňovány migrací či jinými faktory. Může se ale jednat také o osoby z tzv. rizikových skupin – například s rizikem různých vad či onemocnění vznikajících v době prenatální (před porodem), perinatálně (v průběhu porodu) či postnatálně (po porodu). Dále může svou roli sehrávat dědičná predispozice, komplikovaná poporodní adaptace, nízká porodní hmotnost a další faktory.
- **Intaktní osoby s narušenou komunikační schopností** – v této skupině se nacházejí osoby bez diagnostikovaného konkrétního zdravotního postižení a bez přítomného onemocnění, ale u kterých je diagnostikována narušená komunikační schopnost; porucha komunikace může být natolik závažná, že žáka či studenta omezuje z hlediska sociálního, edukačního, profesního či subjektivně osobního hlediska.
- **Osoby se zdravotním postižením, onemocněním, handicapem a s narušenou komunikační schopností** – v této skupině se jedná především o osoby s tzv. symptomatickými a/či kombino-

vanými poruchami řeči, u kterých se kombinují různé typy zdravotního postižení, onemocnění či jiného znevýhodnění, na jehož bázi se vytváří narušená komunikační schopnost. Často navíc dochází ke kombinaci různých znevýhodňujících faktorů a ke kombinovanému postižení doprovázenému narušenou komunikační schopností.

Terminologie užívaná v logopedii je značně ovlivněna:

- interdisciplinarností oboru a určitým rozdělením na klinický a edukační směr logopedie;
- vývojem celého pojetí speciální pedagogiky – z původní lékařsky pojímané defektologie do aktuálního inkluzivního a komplexnějšího pojetí;
- vývojem zahraniční logopedické terminologie – česká logopedie se v posledních letech mnohem více uchyluje k termínům a klasifikacím poruch a symptomů užívaným v zahraničí, výrazná je terminologie převzatá z angličtiny.

Logopedická terminologie

Pro zájemce

Odborná terminologie v logopedii užívá různé předpony a přípony z latinské a řecké terminologie, proto se velmi blíží terminologii klinické či lékařské. Bližší seznámení najdeme např. v *Logopedickém slovníku* (Dvořák, 2007). Bohužel se jedná o poměrně rozsáhlou problematiku, protože terminologie se neustále vyvíjí pod vlivem mnoha faktorů, například zahraničních pojmů či rozdílných profesí, které se narušenou komunikací přímo či nepřímo zabývají. Mohou proto existovat rozdíly mezi odbornými termíny používanými jednotlivými odborníky v praxi.

Logopedie souvisí s mnoha disciplínami různých oborů, především pak s **obory**:

- *speciálněpedagogickými* – nejužší vztah má se surdopedií, jelikož většina osob se sluchovým postižením má narušenu orální rovinu komunikace přinejmenším v oblasti artikulace;
- *lékařskými a zdravotnickými* – nejbližší vztah má logopedie k foniatrii a otorinolaryngologii, dále např. k neurologii či k pediatrii nebo k fyzioterapii a rehabilitaci;
- *pedagogickými* – logopedie vychází v některých principech z didaktických a pedagogických zásad, dále mají společný vztah k procesům učení a k metodologii;
- *psychologickými* – logopedie souvisí s mnoha psychologickými disciplínami, např. s psychologií vývojovou, klinickou, pedagogickou, s patopsychologií a psychotherapeutickými disciplínami;
- *lingvistickými* – logopedie vychází z pravidel fonetiky, gramatiky, lexikologie, sémantiky, pragmatiky komunikace a dalších lingvistických směrů;
- *přírodovědnými* – logopedie využívá některé zobrazovací diagnostické či terapeutické pomůcky, počítačové technologie apod.

Logopedie jako interdisciplinární obor

Logoped v resortu školství poskytuje logopedickou péči na základě metodického doporučení č. j. 14 712/2009-61, k zabezpečení logopedické péče ve školství, ze dne 24. srpna 2009. Pokyn vymezuje podmínky organizačního zabezpečení logopedické péče v resortu školství, včetně „... její koordinace, kvalifikačních předpokladů a rozsahu kompetencí pracovníků s pracovním označením „logoped“ a „logopedický asistent“...“ (Metodické doporučení pro zajištění logopedické péče ve školství, 2011, s. 1). Logoped ve školství poskytuje péči dle tohoto pokynu a v souladu se základními platnými vyhláškami:

Poskytování logopedické péče ve školství

- Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.
- Vyhláška č. 62/2007 Sb., kterou se mění vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.
- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění zákona č. 383/2005 Sb.
- Po získání odborné kvalifikace vymezené § 18 zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů v platném znění.

- Logopedické organizace V České republice v současné době působí **tři hlavní logopedické organizace**:
- Asociace logopedů ve školství (ALŠ),
 - Asociace klinických logopedů (AKL),
 - Logopedická společnost Miloše Sováka (LSMS; dříve Česká logopedická společnost).

V zahraničí existuje mnoho různých logopedických organizací profesních či sdružujících samotné osoby s narušenou komunikační schopností a jiné zájemce, např.:

- Slovenská asociácia logopedov (SAL'),
- American Speech and Language Association (ASHA),
- Standing Liaison Committee of E. U. Speech and Language Therapists and Logopedists (CPLOL, Stálá styčná komise logopedů při EU),
- IALP (The International Association of Logopedics and Phoniatics).

Shrnutí

Logopedie je interdisciplinární obor, který se zabývá osobami s narušenou komunikační schopností z intaktní populace nebo z populace osob s jiným zdravotním postižením, onemocněním či znevýhodněním. Logopedie souvisí s mnoha jinými disciplínami, proto má bohatou terminologii. Provádění logopedické péče se řídí platnými legislativními předpisy. Ve školství se jedná o příslušné vyhlášky (vztahující se k hlavním školským zákonům) a metodická doporučení MŠMT.

Pro zájemce

Internetové odkazy:

- <http://lsms.ora.cz>
- <http://www.alos.cz>
- <http://www.logoped.cz>
- <http://www.klinikalogopedie.cz>
- <http://www.sal.sk>
- <http://www.cplol.org>
- <http://www.asha.org>
- <http://www.speechpathology.com>
- <http://www.logopaed.cz/>
- <http://www.moje-klinika.cz/>

Kontrolní otázky a úkoly

1. Kterými třemi hlavními skupinami osob se logopedie zabývá?
2. Které logopedické organizace v ČR znáte?
3. Se kterými obory logopedie úzce souvisí?
4. Kterými složkami a formami komunikace se logopedie zabývá?
5. Popište komplexní zájem logopedie – jaké součásti zájmu zahrnuje?

Pojmy k zapamatování

logopedie
narušená komunikační schopnost
intaktní populace

Literatura

Seznam použité literatury:

1. DVOŘÁK, J. 2007. *Logopedický slovník*. 3., upr. a rozš. vyd. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum. 248 s. ISBN 978-80-902536-6-7.
2. LECHTA, V. 1990. *Logopedické repetitórioium*. Bratislava: SPN. ISBN 80-08-0047-9.

3. Metodické doporučení pro zajištění logopedické péče ve školství. MŠMT, 2011. Dostupné na World Wide Web: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicke-doporuceni-k-za-bezpeceni-logopedicke-pece-ve?highlightWords=logopedick%C3%A9>.
4. Metodický pokyn MZČR, kterým se stanoví pravidla průběhu specializačního vzdělávání podle zákona č. 96/2004 Sb. IPVZ. Dostupné na World Wide Web: http://www.mzcr.cz/Odbornik/dokumenty/metodicky-pokyn-kterym-se-stanovi-pravidla-prubehu-specializacniho-vzdela-vani-podle-zakona-c-sb_4767_949_3.html.
5. Vyhláška o činnostech zdravotnických pracovníků a jiných odborných pracovníků. http://www.mzcr.cz/Odbornik/dokumenty/informace-k-vyhlasce-c-sb-kterou-se-stanovi-cinnosti-zdravotnickych-pracovniku-a-jinych-odbornych-pracovniku-ve-zneni-vyhlascky-c-sb_4763_3.html#.